

Aspecte ale dramaturgiei sonore în opera *Peter Grimes* op. 33 de Benjamin Britten

Ligia Fărcășel

Doctorat, anul III

Universitatea Națională de Arte „George Enescu”, Iași

Coordonator științific: Prof. univ. dr. Laura Vasiliu

Abstract

Benjamin Britten (1913-1976) is one of the composers who outlined a modern style detached of the concept of experimental music, of atonalism and serialism. In the european context of asymmetrical expression he integrated traditional elements thus creating a stylistic profile that is particular and synthetic. His affinity for human voice, valued in various genres, is widely known. In this study we will focus on his work of opera.

The capital work in this genre, produced in his period of maturity is opera *Peter Grimes* op. 33 (1945) which, along with other opuses, exemplifies Britten's interest in the dramaturgy of the conflict. The theme of this opera is rejection by the traditional, standardised society of a distinct profile, attitude that could even result in alienation of its subject. The theme focuses on Peter Grimes, notorious for his impulsive personality, suspected for killing his apprentice. The characters are distinguished by the motives introduced in the prologue and by the particular rhythms, adapted to their personality. The present study aims at emphasizing the traits and themes approached by the British composer.

Keywords: Benjamin Britten, opera, Peter Grimes, human voice, dramaturgy of the conflict

De ce să vorbim despre Benjamin Britten? **(1913-1976)** Pentru că este compozitorul care a readus muzica britanică în posibilitatea de afirmare, după două secole de stagnare. Pentru că propune un stil propriu, o sinteză de elemente tradiționale și moderne, respingând avangarda. Nu în ultimul rând, pentru că face parte din generația tânără a începutului de secol, fiind coleg cu muzicieni precum Dmitri Șostakovici, Olivier Messiaen, Paul Constantinescu sau Samuel Barber, care au dat un suflu de prospețime artei sonore a secolului.

Britten constituie o provocare, atât pentru interpreți și receptori, cât și pentru analiști, datorită viziunii inedite asupra muzicii contemporane. Este evidentă afinitatea compozitorului pentru cel mai complex instrument: vocea umană. Genurile abordate în acest sens sunt foarte diverse, de la operă și cantată, până la coruri și lied. Ne vom opri asupra genului de operă și, în

particular, asupra opusului 33, *Peter Grimes*, cea mai importantă lucrare de gen din perioada de maturitate. Conform statisticilor realizate de Operabase, lucrarea a fost cântată de 34 ori în ultimii doi ani, în Europa, America, respectiv Australia.¹ Am observat, de asemenea, o anumită preocupare a lui Benjamin Britten pentru dramaturgia conflictului, aspect ce se reflectă nu doar în opera *Peter Grimes*, ci și în *The Rape of Lucretia* sau *Death in Venice*. De altfel, acest aspect se explică într-o anumită măsură și prin contemporaneitatea cu scriitori precum Arthur Conan Doyle (1859-1930) și Agatha Christie (1890-1976), fapt care explică într-o anumită măsură preocupările compozitorului pentru subiectele ce urmăresc dramaturgia conflictului.

Peter Grimes op. 33 – opera care l-a consacrat pe Benjamin Britten – a fost pusă în scenă pentru prima oară pe data de 7 iunie 1945, la Sadler's Wells. Muzica realizează descrierea psihologică a personajelor, într-o manieră realistă, clară și naturală. Subiectul se concentrează în jurul lui Peter Grimes, pescar rău famat, care, din cauza caracterului său impulsiv, este suspectat de moartea ucenicului său. În acest context, locuitorii micului oraș aflat pe coasta de Est a Angliei, îl tratează cu respingere, văduva Ellen Orford fiind singura care dovedește empatie și îl încurajează să își refacă imaginea. În ciuda propunerii judecătorului Swallow de a renunța la a mai avea un ucenic, Grimes îl ia ca ajutor pe John, care, în mod tragic și paradoxal, moare într-un accident. Încercarea lui Swallow de a-l convoca pe Grimes este zadarnică, pentru că pescarul își pierde mințile și se scufundă cu barca în larg.² Tema operei este lipsa de acceptare din partea societății – tradiționale, standardizate – a unui profil diferit, ceea ce poate duce la alienare. Totodată, pornind de la un anumit defect al personajului principal, colectivul îi atribuie pe nedrept și altele. În mod particular, brutalitatea lui Peter Grimes este defectul central pentru care este respins și pretextul pentru a fi suspectat și de crimă. Cu toate acestea, deși opera oferă date specifice despre impulsivitatea pescarului, nu îi dezvăluie nici o intenție care să îl confirme criminal.

Opera în trei acte și prolog a fost compusă pe libretul de Montagu Slater, inspirat de poemul lui George Crabbe, *The Borough*. Interludiile (în număr de șase pe tot parcursul lucrării) sunt introduse nu doar între acte, ci și între scene, în interiorul cărora divizionarea pe numere este subînțeleasă. Omiterea uverturii este o practică des întâlnită la unii dintre predecesorii lui

¹ Cf.

<http://www.operabase.com/oplist.cgi?id=none&lang=en&adv=f&from=11+4+2016&to=&approx=0&is=&by=britten&sel=&loc=&near=0&full=N&sort=D>, accesat 11.04.2018

² Cf. Grigore Constantinescu, *Patru secole de operă*, Editura Operei Naționale București, 2014, p. 408-409

Benjamin Britten, în opera începutului de secol XX: Giacomo Puccini (*Tosca*, *Madama Butterfly*), Claude Debussy (*Pelléas et Mélisande*), Richard Strauss (*Salome*, *Elektra*, *Der Rosenkavalier*), Igor Stravinsky (*Oedipus Rex*), Alban Berg (*Wozzeck*, *Lulu*), Frederick Delius (*A Village Romeo and Juliet*). În percepția muzicologului Arved Ashby, ”opera *Peter Grimes* se evidențiază nu numai ca o operă ”diferită”, ci ca o lucrare polivalentă, o negociere istorică și terminologică între ideea de recitativ, cântec și dans.”³

Prologul este atipic prin prezența vocilor (personajelor), aspect întâlnit și în alte opere moderne, precum opera *Oedipe* de George Enescu sau opera *Salome* de Richard Strauss. Procedul principal folosit încă de la început este caracterizarea personajelor prin leitmotive reprezentative. Astfel, în primă fază este descris muzical judecătorul Swallow (bas), care încearcă să se impună prin autoritate, însă nu își poate ascunde caracterul superficial. Tema este intonată la instrumentele de suflat din lemn și se bazează pe o scriitură polifonic-latentă, ce evoluează într-un pasaj modulatoriu, cu mers melodic treptat.

Ex. 1, Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 1-5, Judecătorul Swallow

Personajul Hobson (bas) este conturat printr-un motiv descendent cântat la corni și tuba, într-o expresie, ce redă sobrietatea contextului. Deși partitura este scrisă în metru binar, scurta intervenție a vocii este construită în pulsație ternară, aspect ce apropie discursul de caracterul vorbirii. De altfel, am observat în general la Britten o anumită aplecare pentru folosirea însușirilor parlando în partiturile vocale, muzica luând astfel un aspect natural.

³ Arved Ashby, *Peter Grimes and the "Tuneful Air"* în volumul *Rethinking Britten*, Edited by Philip Ruprecht, Oxford University Press, 2013, p. 65

Ex. 2 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 5-7, Hobson

1.2
Hn. in F
3.4
Tuba
f
HOBSON
Pe - ter Grimes! Pe - ter Grimes! Pe - ter Grimes!...

Detailed description: This musical score shows measures 5-7 of the Prologue. It features three staves for the orchestra: Horn in F (1.2), Horn in F (3.4), and Tuba. The vocal line for Hobson is written on a single staff below the orchestra. The music is in G major (one sharp) and 4/4 time. The vocal line consists of a repetitive melody with intervallic leaps, starting on a half note and followed by quarter notes. The orchestral accompaniment provides a rhythmic and harmonic support, with the Tuba playing a prominent role in the lower register.

Farmacistul Ned Keene este descris printr-o melodie repetitivă, cu salturi intervalice, descriind un personaj frivol, lipsit de caracter.

Ex. 3 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 55-56, Farmacistul Ned Keene

Fl.
Ob.
Cl. in Bb
f

Detailed description: This musical score shows measures 55-56 of the Prologue. It features three staves for the woodwinds: Flute (Fl.), Oboe (Ob.), and Clarinet in Bb (Cl. in Bb). The music is in G major (one sharp) and 4/4 time. The melody for Ned Keene is played by the Flute and Oboe, characterized by repetitive, intervallic leaps. The Clarinet in Bb provides a harmonic support. The dynamic marking is forte (f).

Muzica asociată personajului Horace Adams, preotul din oraș, apare la flaut și oboi și este simplă, izoritmă, cadențată perfect, cu un pasaj descendent.

Ex. 4 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 61-63, Preotul Horace Adams

Fl.
Cl. in Bb
Bsn.
D. Bsn.
mp
p
f

Detailed description: This musical score shows measures 61-63 of the Prologue. It features four staves: Flute (Fl.), Clarinet in Bb (Cl. in Bb), Bassoon (Bsn.), and Double Bass (D. Bsn.). The music is in G major (one sharp) and 4/4 time. The melody for Horace Adams is played by the Flute and Clarinet, characterized by a simple, isorhythmic, and cadenced melody with a descending passage. The Bassoon and Double Bass provide a harmonic support. The dynamic markings are mezzo-piano (mp), piano (p), and forte (f).

La apariția în scenă a pescarului Bob Boles, flautul, oboiul și clarinetul intonează o melodie cu formule repetitive, trimițând la imaginea pescarului agitat, detaliu integrat în forfota colectivă.

Ex. 5 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 65-66, Pescarul Bob Boles

Melodia care o însoțește pe Auntie, proprietara localului orașelului, este cântată la flaut și clarinet și are aspect descendent, comunicând aspecte despre firea puternică și despre fermitatea femeii.

Ex. 6 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 70-71, Auntie

Mrs. Sedley este introdusă cu o melodie construită pe septime mici, la clarinet, fagot și corni, conturându-i caracterul mârșav, cu vicii ascunse și curiozitate.

Ex. 7 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 75-76, Mrs. Sedley

Cl. in Bb
Bsn.
Hn. 1, 2 in F
Mrs. SEDLEY
Say who! Say who! Say who!

The score shows four staves. The first three staves are for woodwinds: Clarinet in Bb, Bassoon, and Horns 1 & 2 in F. The fourth staff is for Mrs. Sedley's vocal line. The woodwinds play a rhythmic pattern of eighth notes, marked with 'cresc.' (crescendo). Mrs. Sedley's line begins with a rest, followed by a vocal entry marked 'f' (forte) with the lyrics 'Say who! Say who! Say who!'.

Figurațiile la instrumentele de suflat din lemn acompaniază canonul tensionat al corului, însoțind-o și pe văduva Ellen, iar, la momentul în care aceasta îi răspunde judecătorului, viorile o acompaniază în *pizzicato*, cu o delicatețe ce îi descrie caracterul.

Ex. 8 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 78-80, Personajul colectiv

Fl.
Ob.
Cl. in Bb
Bsn.

The score shows four staves for woodwinds: Flute, Oboe, Clarinet in Bb, and Bassoon. Each staff has a 'stacc.' (staccato) marking at the beginning. The Flute and Clarinet parts are marked 'pp cresc.' (pianissimo crescendo). The Oboe and Bassoon parts are marked 'f' (forte) at the end of the section. The woodwinds play a complex, rhythmic pattern of eighth notes.

Ex. 9 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 95-96, Văduva Ellen Orford

ELLEN *semplice*
pizz. I did what I could to help.
Vi. II
Vla.
Vc.

The score shows four staves. The first staff is for Ellen Orford's vocal line, marked 'semplice' and 'pizz.' (pizzicato). The lyrics are 'I did what I could to help.' The second staff is for Violin II, marked 'pizz.' (pizzicato). The third staff is for Viola, marked 'pp' (pianissimo). The fourth staff is for Violoncello, marked 'pizz. pp' (pizzicato pianissimo). The instruments play a rhythmic pattern of eighth notes.

Revenind la structura operei, prologul introduce încă din primele două măsuri principalele motive melodice, ce vor fi apoi revalorificate. Este interesant de observat preferința compozitorului pentru a începe opera într-un caracter opus tragismului subiectului. Astfel, motivul introductiv α , în si bemol major, are un caracter mai curând comic decât dramatic, la realizarea căruia își dovedesc importanța timbrul și modalitățile de atac ale instrumentelor de suflat din lemn (în combinația oboi, clarinet, fagot), tonalitatea majoră, tempo-ul rapid și salturile intervalice ascendente și descendente, ce dau melodiei aspect de polifonie latentă.

Ex. 10 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 1, motivul α

Al doilea motiv, β , este construit treptat în sens ascendent, în valori mici, complementând atmosfera deja creată.

Ex. 11 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 2, motivul β

Pe parcursul următoarelor două măsuri se realizează dezvoltarea celor două motive. Odată cu apariția partiturii corale, în scriitură imitativă, instrumentele de suflat din lemn introduc un motiv γ , constituit printr-un *ostinato* de broderii, ilustrând zarva care însoțește personajul colectiv.

Ex. 12 Opera *Peter Grimes* op. 33, Prolog, m. 78-80, motivul γ

The image shows a musical score for measures 78-80 of the Prologue of the opera *Peter Grimes*. The score is for woodwind instruments: Flute (Fl.), Oboe (Ob.), Clarinet in B-flat (Cl. in Bb), and Bassoon (Bsn.). The key signature has one flat (B-flat). The time signature is 4/4. The score is divided into three measures. In measure 78, the Flute and Oboe play a staccato, eighth-note pattern starting on G4, marked *pp* and *cresc.*. The Clarinet and Bassoon play a similar pattern starting on E3, marked *pp* and *cresc.*. In measure 79, the Flute and Oboe continue their pattern, while the Clarinet and Bassoon play a similar pattern starting on E3, marked *pp* and *cresc.*. In measure 80, the Flute and Oboe play a staccato, eighth-note pattern starting on G4, marked *mf* and *cresc.*. The Clarinet and Bassoon play a similar pattern starting on E3, marked *mf* and *cresc.*.

Un alt element de limbaj important în caracterizarea personajelor este **dinamica temporală**. Muzicologul Arved Ashby realizează o caracterizare comparativă a personajelor, prin prisma ritmicității discursului muzical. Astfel, personajul principal, Peter Grimes se exprimă cel mai adesea în **recitativ și declamație**. Muzica lui văduvei Ellen, pe de altă parte, deși este **non-dansantă**, are propria ei ritmicitate, care îi conturează un portret echilibrat, lipsit de agresivitate, mai degrabă înclinat spre lirism. Viața de zi cu zi a personajelor din Borough este, în mare parte, **melodică și repetitivă**, aspect ce reiese din partitură.⁴

Pentru prezentarea de față am ales, pe lângă prolog, una dintre secțiunile din final. În continuare ne vom concentra, deci, asupra primei scene din Actul al III-lea, pentru a observa elemente de limbaj semnificative în dezvoltarea muzical-narativă.

Dat fiind faptul că structura pe numere este subînțeleasă, trecerea de la un moment la altul se face ori printr-un alt moment, ori în mod cursiv prin adaptarea muzicii. Astfel, după încheierea momentului *Assign your prettiness to me*, în tranziția instrumentală (*Pah!*) este reluată

⁴ Arved Ashby, op. cit., p. 72-74

și dezvoltată tema basului, cu reconfirmarea descrierii personajului Swallow, într-o muzică dansantă, cu ritm punctat. Spre finalul acestui moment Apare Ned Keene, protagonist al următorului număr, în care Mrs. Sedley îi atrage atenția (*Mister Keene! Mister Keene! Can you spare a moment?*), încercând să îl convingă să se implice în situația cu Peter Grimes. Prin modul în care este construită, muzica degajă o stare de suspans și suspiciune. În timp ce mezzo-soprana intonează discursul în manieră *parlando*, viorile trasează linia de acompaniament în registru acut și ritm ternar, cu fals efect dansant⁵, sinistru în realitate. În momentul în care femeia ajunge la concluzie și declară convinsă: "He is the murderer"⁶, compozitorul propune, într-o notă de ironie, la clarinete, linia melodică pe care o vom denumi "tema judecății" ce urmează să fie intonată în finalul actului de personajul colectiv, într-o febră isterică a confruntării și judecării lui Peter Grimes.

Ex. 13 Opera *Peter Grimes* op. 33, Actul 3, Scena 1, m. 136-139, tema judecății în partitura clarinetelor

În următorul episod discursul muzical evoluează doar cu voci masculine: un dialog între preotul Horace Adams și câțiva locuitori ai micului oraș, retrăgându-se din Moot Hall, unde tinerii continuau să petreacă. Atmosfera acestui moment este lipsită de orice tensiune, extrasă parcă dintr-un peisaj ferit de forfota creată în oraș în jurul lui Peter Grimes. Cetățenii sunt preocupați doar de buna dispoziție. Instrumentele de percuție dau muzicii un caracter marcial, juxtapus simplității structurii cu refren, ce reia de fiecare dată salutul de despărțire: "Good night! Good night! Good night, good people, good night!"⁷ Atunci când vocile corului bărbătesc se sting, rămâne doamna Sedley, intonând din nou, ca pe un leitmotiv al suspiciunii, linia ei melodică cromatică.

⁵ În partitură apare indicația *alla Ländler*

⁶ Trad. El este ucigașul.

⁷ Trad. Noapte bună! Noapte bună! Noapte bună, oameni buni!

Un alt moment important din acest act este aria de soprană *Embroidery in childhood*, introdusă de dialogul recitat dintre Ellen și Balstrode. Găsind în apa mării haina pe care o brodase pentru ucenicul John, Ellen are un moment de nostalgie. Dacă în copilărie brodatul era un mod plăcut de a petrece timpul, o ocazie pentru a visa și spera, în acest moment rezultatul lucrului mâinilor ei nu era decât un trist indiciu despre soarta copilului.⁸ Aria este de un pronunțat lirism, îmbrăcat predominant în tonalități minore. Partitura vocală atrage atenția, în primul rând, prin caracterul bogat melismatic și salturile intervalice mari, cu efect de polifonie latentă. Tabloul de o profundă tristețe, un ireversibil tragism, vizează, dincolo de evenimentele concrete trăite de personaje, statutul și evoluția psihologică a personajului principal, Peter Grimes, care influențează, la rândul său, în mod negativ, starea altor personaje (în principal pe cea a lui John, ucenicul și pe cea a văduvei Ellen Orford). Timbrul de soprană accentuează dramatismul, completat de nota melancolică a instrumentelor cu coarde și a harpei.

Deși un spirit liber, Benjamin Britten este un adept al principiului ciclicității, în serviciul coeziunii piesei. Factorul tonal nu este tot timpul decisiv în stabilirea formei. Cu toate că incipitul ariei și cadența finală se încadrează în tonalitatea si minor, modulațiile se produc pe parcursul discursului sonor cu o frecvență și o ușurință ce determină fluentă și firesc dezvoltător. Deseori cadențele nu constituie un moment de stabilizare, ci o nouă ocazie de explorare a posibilităților evoluției armonice. Aria propune o formă bistrofică atipică, alcătuită din două perioade tripodice A și Av, separate printr-un scurt pasaj de tranziție (două măsuri). Muzica are o expresie instabilă datorată atât modulațiilor frecvente – de remarcat modulația la terță mare descendentă în strofa a doua – și frazelor succinte, cât și schimbărilor permanente de metru (de la 5/8 la 6/8 și la 8/8). Aria este concepută pe o melodie anacruhică, cu numeroase intervale imperfecte și ritm sincopat. Acompaniamentul instrumentelor de coarde prin punctări acordice în *sforzando* contribuie la intensificarea tristeții și a dramatismului, practică întâlnită și la compozitori predecesori (de exemplu, Giuseppe Verdi în aria *Addio del passato* din opera *La Traviata*). Recitativul ariei desăvârșește forma acesteia prin revenirea la final, tot în partitura baritonului ce joacă rolul lui Balstrode.

⁸ „*Embroidery in childhood was
A luxury of idleness.
A coil of silken thread giving
Dreams of a silk and satin life.
Now my broidery affords
The clue whose meaning we avoid.*”

Ex. 14, Opera *Peter Grimes* op. 33, Actul 3, Scena 1, m. 518-521

Ultima scenă îl înfățișează pe Peter Grimes, care, în urma episodului morții lui John și apăsător de respingerea publică, își pierde mințile. În final, urmând sfatul pe care i-l dă Balstrode, Grimes merge cu barca în larg și se scufundă acolo. Acest fapt apare în următoarea dimineață ca o știre obișnuită, raportată de garda de coastă, iar orașul își continuă cursul firesc.

Ca rezultat al acestui sumar demers științific am observat și reținem câteva aspecte esențiale legate de preocupările muzicale și tematice ale lui Benjamin Britten. Comunicarea de față se încadrează într-o cercetare mai mare a creației lui Britten. Din partiturile sale de operă am ales *Peter Grimes* op. 33, ca lucrare reprezentativă pentru perioada de maturitate. Spre deosebire de contemporanii săi, Benjamin Britten își concepe stil propriu, realizat din sinteza unor elemente tradiționale și moderne. În acest cadru, observăm caracterul plastic al scriiturii orchestrale și ritmico-melodice al muzicii sale, atât la nivelul caracterizării personajelor, cât și în dezvoltarea dramaturgică. Astfel, elementul melodic și cel ritmic jonglează într-o diversitate de stări. Un alt element al personalității muzicale, dar de o importanță remarcabilă, este predispoziția compozitorului pentru subiecte ce urmăresc **dramaturgia conflictului**, aspect, de altfel, strâns corelat cu viața personală, cu ideea respingerii generale a ceea ce este diferit, a contradicției dintre tradițional și nonconformism.

Bibliografie

- *** *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Oxford University Press, 2001
- *** *The New Encyclopaedia Britannica*, Vol. 2, Encyclopaedia Britannica, Inc., 1994
- *** *DICTIONARY of Contemporary Music*, E. P. Dutton&Co., John Vinton (Editor), New York, 1974,
- Ashby, Arved *Art. Peter Grimes and the "Tuneful Air" în volumul Rethinking Britten*, editat de Philip Ruprecht, Oxford University Press, 2013
- Bentoiu, Ioana *Art. Vocalitate și destin în operele lui Benjamin Britten*, în *Revista Muzica*, Nr. 4/2004 (Anul XV, Nr. 4 octombrie-decembrie)
- Bridcut, John *The faber pocket guide to Britten*, Ed. Faber and Faber, Londra, 2010
- Cook, Nicholas; *THE CAMBRIDGE History of Twentieth - Century Music*, 2004
- Pople, Anthony (ed.)
- Constantinescu, Grigore *Patru secole de operă*, Editura Operei Naționale București, 2014
- Ewen, David *The World of Twentieth Century Music*, Prentice-Hall, New Jersey, 1968
- Holst, Imogen *Britten*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1972
- Iliuț, Vasile *De la Wagner la contemporani*, Vol. V, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2001
- Oliver, Michael *Benjamin Britten*, Phaidon Press Limited, London, 2008
- *** <http://www.operabase.com/oplist.cgi?id=none&lang=en&adv=f&from=11+4+2016&to=&approx=0&is=&by=britten&sel=&loc=&near=0&full=N&sort=D>, (11.04.2018)

